

Müellif: Ahmet Hamdi Akseki

Dergi: Sebîlürreşâd

Tarih: 25 Safer 1338

Netîce-i tahlilde bu mürekkebâtın esâsı nasıl anâsıra müntehî oluyorsa, heyet-i ictimâiyye ve medeniyet-i sahîhanın esâsları, temelleri de dîne, enbiyânın şerîatlerine müntehî olduğu görülüyor.

Evet, bir hakikat olmak üzere diyebiliriz ki: İnsânlar, vahdet-i ictimâiyyenin esâsını, düşünmenin tarîklerini kütüb-i semâviyyeden öğrenmişler, sonra düşünmelerini tevsî ede ede bugünkü terakkiyâta vâsıl olmuşlardır. Esâsen târîh-i edyân da gösteriyor ki: Edyân-ı münezzele ve kütüb-i semâviyyenin en mühim evsâf-ı mümeyyizesi, gösterdikleri yolu takip eden akvâmda ilmî ve kânûnî vahdet-i ictimâiyye, bir râbıta-i siyâsiyye, kendisine mahsûs bir medeniyet-i sahîha tevliid etmiştir. Misâl olmak üzere bugün birer kitâb-ı mukaddese müstenid bulunan edyân-ı semâviyyeden şerîat-ı Mûseviyye ile şerîat-ı Muhammediyye'yi nazar-ı dikkate alırsak görürüz ki bu dînlerde üssü'l-esâs olan tevhîd-i ilâhî, çok geçmeden - tekâmül-i millî ve ırkîleri pek dîn olan- birtakım ümmetler arasında bir vahdet-i ictimâiyye tesîs ederek onları dîn üzerine müesses ve dîn ile kâim bir heyet hâline getirmiş; hukûk ve vezâif-i mütekâbile ile yekdîğerine rabt eylemiştir. Mamâfih, edyân-ı münezzele insânlar arasında bir vahdet-i ictimâiyye husûle getirmekle kalmayarak aynı zamanda sahîh bir medeniyetin de vâlidî olmuştur. Târîh nazarında medeniyetlerin dînlere nispet olunmasından da anlıyoruz ki: Medeniyetin menşe' ve vâlidî edyândır. Medeniyet, dînlerin zâde-i kemâlâtıdır.

Gustave Le Bon'un şu ifâdeleri bile -hangi maksada göre söylenirse söylensin- bizim müddeâmızın sıdkına açık bir delîl teşkîl etmektedir: "Edyân vesme-i zevâl-i nâ-pezirîni medeniyetin kâffe-i anâsırı üzerine vurduğu, insânların ekseriyet-i azîmesini kavânîn-i mahsûsasına tâbi tutmakta devam ettiği hâlde fikir ve nazar netîcesi olan mesâlik-i felsefiyyenin hayât-ı akvâm üzerinde gâyet az bir tesîri görülmüş, bu mesâlikin kâffesi müddet-i kalîle zarfında mahv ve nâbûd olmuştur. En şedîdü's-şekîme devletlerin teşekkülü, medeniyetin hazîne-i müşterekesi hâlinde olan bedâyi-i edebiyye ve fenniyyenin zuhûru hep edyânın netîce-i tesîr-i i'câz-nümâsıdır."

Demek ki dînin en büyük bir mebde', en feyyâz bir kudret-i maneviyye olduğu meselesinde kimsenin şüphesi kalmıyor.

Edyânın cemiyet ve medeniyet üzerindeki gayr-ı kâbil-i inkâr olan şu tesîr-i mühimmini şüphe yok ki, telkîn etmiş olduğu mebâdi-i itikâdiyye ve desâtîr-i ahlâkiyyede aramak îcâb eder. Evet, dîn, insânlara öyle itikâdlar telkîn etmiş ki onların her birisi insânlar arasında ictimâî bir heyetin teşekkül ve devamı, insânî bir medeniyetin zuhûr ve terakkîsi için en büyük âmil olmuştur. Evet dîn, gerek efrâd ve gerek cem'îyyât-ı beşeriyyeyi hüsn-i sûretle idâre edip insâniyetin terakkîsini kâfil olabilecek mebâdi-i ahlâkiyyeyi katıyyet ve sarâhatle tayîn eylediği için her dîn bir nev medeniyetin zuhûru için bir neyyir-i feyz olmuştur. Burada misâl olmak üzere dînin telkîn etmiş olduğu mebâdîden yalnız üç tanesini mevzûbahis etmek istiyorum, ki şunlardır: 1- Şeref-i âdemiyyet, 2- Şeref-i dîn ve millet, 3- Hayât-ı uhrevîyye ve saâdet-i ebediyye.

Gayr-ı kâbil-i inkâr bir hakîkattir ki: İnsânı en yüksek, en şerefli bir mertebeye is'âd eden "edyân-ı semâviyye"dir. Edyânın insâna bahş eylediği ulvî mertebeyi hiçbir meslek vermemiştir. Edyân-ı semâviyye insânı en mükerrem bir mevkiye, en yüksek bir mertebeye is'âd etmiş, insânın mâddeten pek zayıf olmakla beraber bütün mahlûkâtta fazla bir şeref ve meziyet sâhibi olduğunu bildirmiş, fitraten mâlik olduğu kuvâ ve melekât itibâriyle nâmütenâhî bir terakkîye nâmet bulunduğunu ve binâenaleyh bütün mevcûdâtı kendisine râm etmek kudret ve istidâdında halk olunduğunu kat'î bir lisân ile anlatmıştır.

Böyle bir itikâdın insânı nerelere kadar sevk edeceğini düşünmeye bile lüzûm yoktur, zannediyorum. Böyle bir îmân taşıyan insân, şüphe yok ki, bunun ilhâm eylediği terakkiyâta vâsıl olabilmek için, yorulmak bilmez bir sa'y-i mütemâdî ile, cihet-i temâyüzü olan istidâd ve kâbiliyeti inkişâf ettirmeye çalışacak, vâsıl olduğu terakkiyât ne kadar yüksek olsa, ondan daha yükseklerine çıkmak ümniyesiyle, orada tevakkuf etmeyerek yine çalışacaktır.

Aynı zamanda bu îmân ve itikâd, insânın behîmî hasletlerden tevakkî, hayvânî sıfatlara yaklaşmaktan ictinâb etmesini de istilzâm eder. Çünkü hâiz olduğu şeref ve rüçhân onlarla ittisâfına bir mâni-i kavi teşkîl eder. Binâenaleyh itikâd bir insânda kuvvetli olursa, behîmî olan sıfatlarla ittisâftan o derece nefret eder; bu nefret ne kadar şiddetli olursa, rûh-i beşer o nispette teâlî eder. İnsân rûhen yükselerek en ulvî, en nezîh bir mertebeye çıktıkça medeniyet-i hakîkiyyeyi tamâmen idrâk eder; yaşamasında, muâmelâtında adâlet, muhabbet,

teâvün, istikâmet gibi kavânîn-i medeniyye ve ahlâkiyyeyi kendisi için düstûr-ı hareket ittihâz eder ki insânların dünyâda vâsıl olabilecekleri saâdetin müntehâsı, felâsife ve hükemânın ârzû-yı yegânesi de bu noktaya vâsıl olabilmekten ibârettir.

Şimdi bir de ikinci itikâdı tedkîk edelim:

Edyân-ı semâviyye insânlara bir de şeref-i dîn ve millet itikâdını telkîn ediyor. Bu telkîn-i dînî eseri olarak kendi dîninin ve o dîn ile mütedeyyin olan akvâmın milel-i sâireden ziyâde bu şerefi hâiz olduğuna daha doğrusu şeref ve meziyet nâmına ne varsa hepsinin yalnız kendi milletine âit bulunduğuna kâni bulunan bir kimse şüphe yok ki, evsâf-ı fâzıla ve mefâhir-i milliyyede milel-i sâire ile şeref ve teâlî müsâbakalarına kıyâm eder. En ulvî evsâfı, en yüksek ahlâkı, mezâyâ-yı insâniyye ve ictimâiyyeyi kendi milletinde görmek için hep birden imkânın müsâadesi nispetinde çalışırlar. Aynı zamanda milletlerin de vücûdunu kabûl ettikleri şeref ve haysiyeti ihlâl edecek bir denâeti kendileri irtikâp etmekten ihtirâz ettikleri gibi, gerek şahıslarına ve gerek kalplerine karşı hâriçten gelecek bir zillet ve hakâret, bir zulüm ve teaddî vukûuna da hiçbir zaman razı olamazlar. Böyle bir zilleti mensûp oldukları dîn ve milletin hâiz olduğu şeref ve meziyetle gayr-ı mütenâsip bulurlar. Dîn ve milleti hakkında böyle bir îmân ve itikâda sâhip olanlar, başka milletlerde gördükleri meâlî ve mefâhirin daha a'lâ ve daha mükemmelini kendi milletlerinde görmedikçe dilhûn olurlar; hiç râhat edemezler. Çünkü şeref-i insânîden madûd olan her gûnâ ulvî saâdeti, meziyeti başkalarından ziyâde kendi milletlerine lâıyk görürler; ve görmeye bütün kuvvetlerini sarf ederler. Şüphe yok ki böyle bir îmân ve itikâd, ulûm ve fûnûnun, sanâyi ve bedâyiin tevessü' ve intişârı, milliyet ve medeniyetin tahkîm ve takviyesi için en büyük bir âmil, en kuvvetli bir müessirdir.

Mensûp olduğu dîn ve millet hakkında bu derece bir îmân-ı yakînîye sâhip olanlar, milletini dehrin mesâibi altında zelîl ve makhûr, yahut mezâyâ-yı terakkî ve temeddünden mehcûr bir hâl-i felâkette görür ise artık onun hamiyet damarları kabarıp; kalbine sükûn ve râhat gelmez; bir lahza bile sükûn ve râhat içinde karâr kılamaz. Bütün hayâtını vücûd-ı millete ârız olan o maraz-ı müthişin tedâvîsine hasreder; netîcede ya marazı keşfederek tedâvîsine zaferyâb olur; yahut o yolda ölür gider.

Görülüyor ki: Bu itikâd, medeniyetin müntehâsına vâsıl olmak için milletleri müsâbakaya sevk edecek; onları en büyük, en ulvî makamlara îsâl edecek en kuvvetli sevk ve âmil olmak

mâhiyetindedir. Artık bu itikâttan mahrûm olan bir milletin düşeceği hazîz mezellet ve meskenet nazar-ı dikkate alınsın!

Şimdi bir de üçüncü itikâdın hayât-ı cemiyet üzerindeki tesîr-i mühimmini düşünelim:

Edyân-ı semâviyye beşeriyet için nâmütenâhî bir istikbâlde ebedî bir hayât ve saâdet vaat ediyor; ve bu dünyânın o saâdet-i ebediyyeyi kazanmak için bir sâha-i faâliyet olduğunu söylüyor.

Şimdi hayât-ı beşeriyenin, herkesçe malûm ve muhakkak olan şu mütenâhî ve âdetâ rüyâ gibi olan, kısa bir müddetten ibâret olmayıp insânlar için ebedî bir saâdet, nâmütenâhî bir hayât bulunduğu, ve buna nâil olmak da burada iken kemâlât-ı ilmiyye ve fezâil-i ahlâkiyye tahsîl etmekle bu itikâdın gösterdiği yolu tutarak hiç durmaksızın ahlâkını tehzîb ve rezâletin tevîd edeceği fenâlıktan nefsinin tathîre çalışır.

Böyle bir îmân ve itikâda sâhip olan insân, her husûsta istikâmetten ayrılmaz: Para kazanmak, zengin olmak isterse tarîk-i hayâtına sülûk etmez; hîle ve yalandan, irtikâp ve ihtikârdan çekinir; hud'a ve temellûke tenezzül etmez; kazancını meşrû usûllerde arar. Kendi hakkını bilir; âharın hukûkunu gözetir. Çünkü vazîfesini hakkıyla îfâ edenlerin ebedî bir hayât ve saâdete kavuşacaklarına yakînî bir îmân ve itikâdı var; bir mükâfât ve mücâzât gününün vücûdunu, bir mahkeme-i kübrâ huzûrunda bulunulacağını muteriftir.

Binâenaleyh meârif-i hakka, ahlâk-ı fâzıla üzerine müesses hakîkî ve insânî, sâbit bir medeniyete doğru gitmeye insânı irşâd eden en büyük mürşid ancak bu itikâttır. Herkes hakkını bilmek ve kendi uhdesinde olan hukûk-ı gayrı gözetmek esâsına müstenit bulunan heyet-i ictimâiyyenin devâm ve bekâsı da bu itikâdın kuvvetli bir sûrette vücûduna mütevakıftır. Çünkü fikr-i mesûliyet olmadıkça hukûk ve vazîfeye riâyet pek de mümkün değildir. Şu hâlde pek haklı olarak iddiâ edebiliriz ki: Zamân ve vazîfe demek olan fikr-i mesûliyetin istikbâl-i nâmütenâhîye doğru inkişâfı ve idâmesi olmak üzere İslamiyette en mühim bir âmil olan fikr-i âhîret, beşeriyetin muhâfaza-i mevcûdiyeti noktasından pek esâslı, pek tabîî bir fikr-i ulvîdir. Bu fikri tevhîn etmek değil, daha müstemir müeyyidât ile takviye etmek elzemdir.

Âhîret ve mesûliyet fikri dûcâr-ı halel olan kimseler, menfaat ve a'râz-ı şahsiyyeye prestij

itibâriyle âlemde en muzır bir unsur olacakları şüphesizdir. O gibi kimseler nazarında hubb-ı nev, hubb-ı vatan, menfaat-i âmme, târîh korkusu denilen şeyler gâyet gülünç şeylerden; fazîlet, insân aldatmadan; hayâ, zaaf-ı a'sâbdan ibâret kalır. Gulüvv-i dîne sapan târik-i dünyâlar nasıl atâlet-i ictimâiyyeye düşüp mahvoluyorsa, aksi de mühlik bir teşettüt-i ictimâî husûle getirir. İşte bunun içindir ki: Fikr-i âhiret, fikr-i mesûliyet gerek bir cemiyetin devâm ve bekâsı, gerek sahîh ve insânî bir medeniyetin husûle gelebilmesi için en mühim bir âmildir. Bunu telkîn ve teyîd eden ise ancak dîndir. Bunun içindir ki cemiyet ve medeniyetin devâm ve bekâsı dîn fikrinin daha kuvvetli bir şekilde idâme edilmesine mütevakıftır.

Hazırlayan: Seyfullah Gümrük

Editör: Furkan Yalçinkaya

Link:

http://isamveri.org/pdfosm/D00125/1335_18/1335_18_449/1335_18_449_HAMDIAA.pdf